

Antiinfliacinės priemonės ir jų efektyvumas

Tomas Dzedulionis ir Dominykas Dzingelevičius

Vilniaus universitetas Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas

01/06/2020

Turinys

1 Įvadas	2
1.1 Darbo aktualumas	2
1.2 Darbo uždaviniai	2
2 Istoriniai požiūriai.	3
2.1 Klasikai	3
2.2 Keinsistai.	3
2.3 Aukos santykis	4
3 Fiskalinės priemonės	5
3.1 Vyriausybės išlaidos	5
3.2 Mokesčiai	6
4 Monetarinės priemonės	6
5 Kainų kontrolė	8
Literatūros sąrašas	9

1 Įvadas

1.1 Darbo aktualumas

1.2 Darbo uždaviniai

2 Istoriniai požiūriai.

2.1 Klasikai

Klasikinė ekonomikos teorija, atsiradusi XVIIIa. sulig Adamo Smitho „Tautų Turto“ pasirodymu, ir jos pasekėjai pagrindine infliacijos atsiradimo priežastimi laikė pernelyg didelį pinigų kiekį ekonomikoje. Dėl šios priežasties klasikų teorija dažnu atveju yra vadinama kiekybine pinigų teorija (Ireland 2014). Savo darbuose klasikai bendrojo kainų lygio svyravimus aiškino pasitelkdami fundamentalią pinigų paklausos ir pinigų pasiūlos sąveiką - padidėjusi pinigų pasiūla didina bendrąjį kainų lygį, o tai sumažina piniginio vieneto perkamąją galią bei sukelia infliaciją. Ši teorija leidžia į infliacijos problemą žvelgti tiesiausiu kampu - ignoruojant tokias dedamąsias kaip palūkanų lygis ar nedarbas. Klasikų suformuotos teorijos išvados, kaip pagrindinį infliacijos suvaldymo įrankį, iškelia centrinių bankų atsakomybę - pinigų pasiūlos mažinimą. Suformuota teorija ir jos kūrėjai tikėjo, jog pagrindinis ekonomikos valdymas vyksta reguliuojant pinigų kiekį, o pagrindiniu antiinfliaciniu mechanizmu laikė „šalto dušo“ ekonomikai taikymą, kai drastiškai sumažinama pinigų pasiūla, apie tai pranešama iš anksto ir taip sumažinami infliaciniai lūkesčiai (Ball 2017). Sumažėjusi pinigų paklausa padidins palūkanų normą ir taip sumažins išlaidavimą ir skolinimąsi bei sumažins konkurenciją dėl resursų, o stabilus pinigų pasiūlos didinimas tokiu pat lygiu, koku auga ir ekonomika, užtikrins stabilų kainų lygį. Šią infliacinę teoriją atspindi ir pavyzdžiui JAV Federalinio rezervų banko tikslas - naudojant pinigų kiekio reguliacijos mechanizmus užtikrinti kainų stabilumą ir visišką užimtumą, tačiau klasikų siūlytos šalto dušo priemonės susilaukė kritikos ir tolimesnių tyrimų.

2.2 Keinsistai.

J.M.Keynes'as ir jo pasekėjai kritikavo klasikų požiūrį bei teigė, jog monetarinė politika turi įtakos infliacijai, tačiau tik kaip viena iš kompleksinės priežasčių grandinės dedamųjų dalių. Savo gyvenimo metais jis padėjo pagrindus keinsistinei ekonomikai ir visuminės paklausos (angl. demand pull inflation) ir visuminės pasiūlos (angl. cost push inflation) sukeltos infliacijos aiškinimui. Savo ankstyvuosiuose darbuose Keynes'as rašė, jog valiutos nuvertėjimas ir kainų kilimas nėra naudingas valstybei ir tarptautinei prekybai, kadangi neigiamai atsiliepia didžiajai visuomenės daliai bei sutiko su Leninu ir infliaciją įvardino kaip vieną iš didžiausių grėsmių kapitalistinei sistemai (Humphrey 1981). Keinsistinių pažiūrų ekonomika teigia, jog infliacija atsiranda ekonomikoje susidarius tokiai konjunktūrai, kai žmonių išlaidos yra didesnės nei gėrybių pasiūlą rinkoje, todėl tam, kad rinka išsivalytų, kainos turi kilti (Weidenaar 1979). XXa. antrajame dešimtmetyje J.M.Keynes'as buvo monetaristų pusėje ir tikėjo, jog pinigų pasiūlos ir palūkanų keitimo politika yra geriausias būdas užtikrinti kainų stabilumą, o taip pat, kylant infliacijos grėsmei, Keynes'as siūlė ir drastiškas šalto dušo priemones (O'Connell 2016). Po Pirmojo pasaulinio karo Keynes'as iškėlė idėją, jog centriniai bankai turėtų būti nepriklausomi nuo vyriausybės ir nefinansuoti valstybės išlaidų, taip pat, matydamas, jog nepaisant monetarinio skatinimo ir žemos palūkanų normos Britanija kentėjo nuo aukšto nedarbo lygio ir bendro ekonomikos strigimo, Keynes'as perėjo į fiskalinės politikos pusę ir pristatė visuminės paklausos idėją. Laikui bėgant, Keinso pasekėjai išplėtojo jo idėjas, jomis remiantis sukūrė visuminės paklausos ir visuminės paklausos modelį, o keinsistinė ekonomika pabrėžia valstybės galią kovojant su infliacija ir pagrindine infliacijos suvaldymo priemone laiko visuminės paklausos ir pasiūlos korekcijas naudojant restriktinę fiskalinę politiką ir atmeta monetaristų siūlytą šalto dušo metodą, kuris, anot jų, nėra tvarus (O'Connell 2016).

2.3 Aukos santykis

Klausimas, kuris infliacijos mažinimo būdas - klasikų siūlytas šaltas dušas ir staigios bei drastiškos priemonės ar nuosaikus infliacijos mažinimas - yra geresnis, ginčų objektu buvo ganėtinai ilgą laiką. 1994m Amerikiečių ekonomistas Laurence M. Ball publikacijoje „*What Determines the Sacrifice Ratio*“ empirinių stebėjimų pagalba surinko duomenis ir apskaičiavo abiejų šių infliacijos mažinimo būdų aukos santykius. Jis teigė, jog moderniosiose ekonomikose disinflacija yra pagrindinė recesijų priežastis. Aukos santykis - tai prarastos gamybos kiekis, kiekvienam infliacijos tempo sumažėjimo procentiniam punktui (Ball 1994).

Disinflacija visais atvejais kainuoja prarastą gamybos kiekį, tačiau skirtingi požiūriai į infliacijos mažinimą pateikia skirtingus privalumus ir trūkumus. Nuosaikių priemonių šalininkai teigia, jog toks mažinimo būdas yra mažiau žalingas, kadangi atlyginimai ir kainų lygis yra inertiški, todėl jiems prireikia laiko prisitaikyti prie monetarinės restrikcijos (Taylor 1982). Staigių priemonių ir „šalto dušo“ šalininkai teigė, jog greitos ir ryžtingos priemonės kelia pasitikėjimą ir efektyviai bei greitai sumažina infliacinius lūkesčius taip pat panaikina „menu kaštus“. Jie teigė, kad nuosaikios mažinimo priemonės gali reikšmingai nepaveikti infliacinių lūkesčių ir paskatinti visuomenės spekuliacijas apie infliacijos kilimą ateityje (Sargent and others 1981). Tyrimo metu gauti vidutiniai aukos santykiai matomi lentelėje (žr. 1-ą lentelę), jie varijuoja nuo 0.22 Prancūzijoje iki 2.52 Vokietijoje. Tyrinėjant įvairius atvejus, nustatyta, jog mažesni produkcijos nuostoliai patirti staiga infliacijos mažinimo priemonių ir lankstaus darbo užmokesčio atveju. Autorius pažymi, jog tokie rezultatai galioja tik tuomet, kai priemonės vertiname per prarastos produkcijos prizmę, tačiau nevertiname bendros gerovės, kadangi nuosaikus mažinimo politika gerovės nuostolius sugebėtų paskirstyti ilgesniame laikotarpyje taip sumažinant momentinį šoką, o vyriausybės visų pirma turėtų rūpintis didesniu darbo užmokesčio lankstumu ir mažinti terminuotų darbo kontraktų trukmę (Ball 1994). Tyrimo rezultatai susilaukė kritikos dėl to, jog matavimai neatsižvelgia į veiksnius, kurie veikia tiek infliaciją, tiek gamybą, kaip pavyzdžiui pasiūlos šokus, kas reiškia, jog galutinis vertinimas nėra visiškai tikslus ir turėtų būti vertinamas kaip vienas iš galimų variantų.

1 lentelė: „Average sacrifice ratios by country“ (Ball 1994)

Valstybė	Aukos_Santykis
Australija	0.32
Austrija	0.47
Belgija	0.98
Kanada	1.20
Danija	0.56
Suomija	0.72
Prancūzija	0.22
Vokietija	2.52
Airija	0.72
Italija	1.48
Japonija	-0.23
Liuksemburgas	0.53
Nyderlandai	0.31
Naujoji Zelandija	0.53
Ispanija	0.90
Švedija	0.45
Šveicarija	0.86
Jungtinė Karalystė	0.68
JAV	2.30

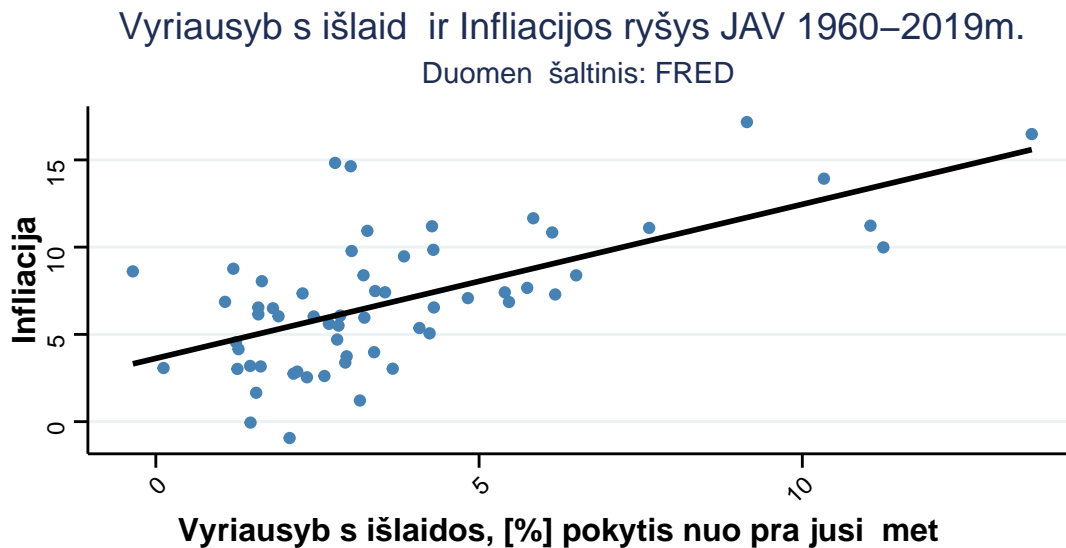
3 Fiskalinės priemonės

Valstybės dažnu atveju naudoja fiskalines priemones ekonomikos stabilumui užtikrinti. Pagrindiniai du fiskalinės politikos komponentai yra vyriausybės pajamos, surenkamos mokesčių pagalba ar skolinantis, ir išlaidos. Egzistuoja ir skolinimosi bei skolos valdymo politika, tačiau ji glaudžiai susijusi su centrinio banko vykdoma monetarine politika ir dažnu atveju yra išskiriama kaip atskira nuo fiskalinės ir monetarinės politikų stabilizavimo rūšis (Husain 2015). Infliacija kontroliuojama mažinant išlaidas, didinant pajamas arba naudojant abi priemones vienu metu. Pagrindinis tokių priemonių tikslas - ekonomikos stabilumas t.y. aukštas užimtumo ir stabilus kainų lygiai. Nepaisant fiskalinės politikos trūkumų, ji taip pat turi ir minusų, tokių kaip mažas poveikis pasiūlos sukeltai infliacijai bei dar didesnių problemų sukėlimas, kai fiksuojama didelė infliacija ir neigiamas produkcijos augimas.

3.1 Vyriausybės išlaidos

Vyriausybė, siekdama kontroliuoti visuminę paklausą ir infliaciją, gali mažinti savo išlaidas ir taip atsverti privataus vartojimo padidėjimą. Valstybės išlaidos turėtų būti sąmoningai mažinamos siekiant sulaikyti naujų pinigų tiekimą, tačiau jos nėra labai elastingos ir lengvai prisitaikančios prie pokyčių, reikalingų infliacijai valdyti (Husain 2015). Taip pat, valstybė privalo užtikrinti socialinę ir sveikatos apsaugą, sienų gynybą, viešojo sektoriaus išlaikymą, todėl egzistuoja tam tikri limitai, žemiau kurių išlaidų mažinti negalima, o tai suveikia kaip ribojantis šios priemonės veiksnys. Taip pat, mažinamos išlaidos atima politinius dividendus iš sprendimus priimančių politikų, todėl mažinamos išlaidos nėra dažnai naudojama priemonė. Teigiamas sąryšis tarp vyriausybės išlaidų ir infliacijos atsispindi ir grafike (žr. 1 pav.). Grafike analizuojami JAV Federalinio rezervo banko duomenys - metinė infliacija ir kasmetinis vyriausybės išlaidų pokytis. Akivaizdžiai matoma, jog didinamos vyriausybės išlaidos

iššaukia didesnę infliaciją. Pearsono koreliacijos koeficientas tarp šių dydžių yra 0.64, o tai byloja apie vidutinio stiprumo teigiamą sąryšį.

1 pav.: JAV vyriausybės išlaidos ir infliacija (1960-2019m).

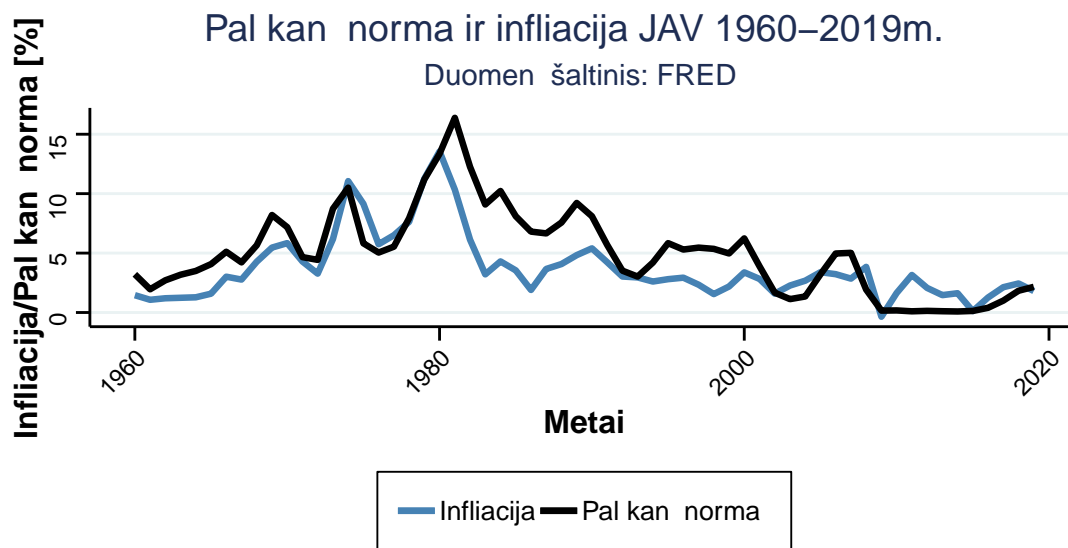
3.2 Mokesčiai

Antroji fiskalinė priemonė - mokesčių didinimas. Didesni mokesčiai sumažina vartotojų disponuojamas pajamas, kas sumažina bendrą vartojimą ir visuminę paklausą. Mokestinė valstybės sistema turėtų prisitaikyti prie kylančių kainų, o gautos pajamos gali būti naudojamos biudžeto perviršiui recesijos laikams kaupti. Augantys mokesčiai tuo pačiu galėtų sugerti ir dėl augančios pinigų pasiūlos kylančią infliaciją. Tačiau bendras visų mokesčių kėlimas nėra gera priemonė, apmokestinimas privalo būti taiklus ir pasvertas. Pavyzdžiui, jei pakeliamas importo mokestis, o šalies ekonomika ypatingai priklausoma nuo importuojamų prekių, tuomet norimas infliacijos mažinimas bus paveiktas augančių importuotų prekių kainų (Husain 2015). Taip pat mokestinės priemonės gali būti pritaikytos ir siekiant suvaldyti pasiūlos šoko sukeltą infliaciją. Tokiu atveju vyriausybės turi mažinti mokestinę naštą pramonės ir paslaugų sektoriaus įmonėms taip siekiant sumažinti jų kaštus ir išlaikyti stabilias kainas, tačiau tokios priemonės yra sunkiai prognozuojamos, kadangi įmonės gali tikėtis, jog mokesčiai greitai vėl didės arba net ir sumažėjus įmonių kaštams, jos gali ir toliau išlaikyti aukštas kainas ir net jas didinti, ypač jei rinka monopolinė (Supel and others (1980)).

4 Monetarinės priemonės

Monetarinė politika - pagrindinė centrinių bankų vykdoma veikla. Centriniai bankai reguliuoja pinigų pasiūlą, palūkanų normas atsižvelgiant į ekonomikos ciklą. Infliacijos metu centrinis bankas mažina pinigų pasiūlą ir didina palūkanų normą. Didesnė palūkanų norma stabdo vartojimą, kadangi skolintis pasidaro brangiau, labiau apsimoka taupyti, taip pat aukšta palūkanų norma padidina valiutos kursą, kas savo ruožtu sumažina eksportą ir didina importą. Palūkanų normos įtaka infliacijai matoma grafikuose. Analizuojant pateiktas laiko eilutes, galima įžvelgti, jog aukštesnė palūkanų norma dažnu

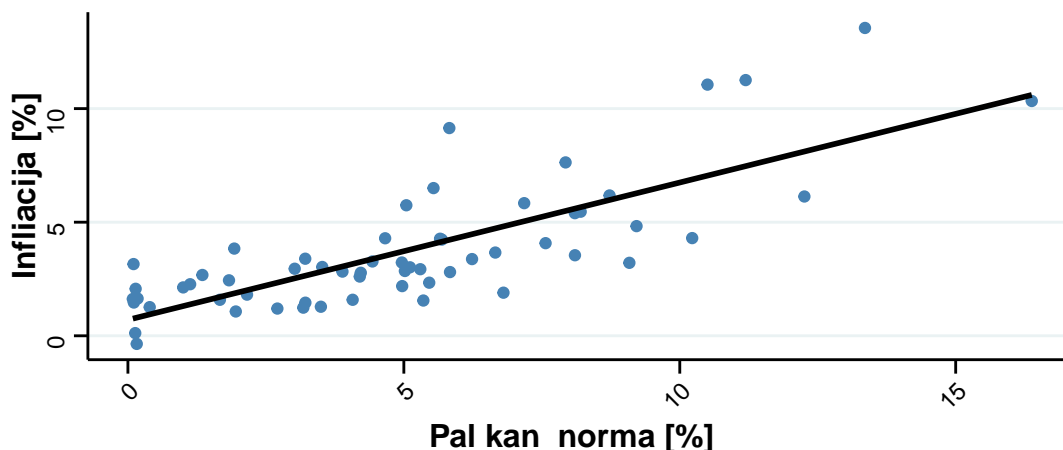
atveju sąlygoja krentančia infliaciją, tačiau kritimas dažniausiai pasireiškia sekančiame laikotarpyje, tačiau egzistuoja ir laikotarpiai, kai palūkanų norma pakyla infliacijai pradėjus leistis, kas byloja apie per vėlai naudojamas restrikcines monetarines priemones. (žr.1-ą pav). Centrinų bankų ir palūkanų normos reakciją į infliaciją atspindi ryšys tarp infliacijos ir palūkanų normos (žr.2-ą pav.). Pearsono koreliacijos koeficientas yra 0.782, kas reiškia stiprią koreliaciją tarp šių kintamųjų, todėl galime daryti išvadą, jog centriniai bankai greitai adaptuoja palūkanų normą prie infliacijos lygio. Centrinis bankas taip pat gali pasitelkti atvirosios rinkos operacijas ir rinkos dalyviams pardavinėja vertybinius popierius taip sumažinant pinigų kiekį apyvartoje. Komerciniai bankai, įsigiję vertybinių popierių, turės mažiau skolinamų lėšų, o tai pabrangins skolinimąsi vartotojams bei atsilieps bendram vartojimo lygiui. Kita priemonė - bankų privalomojo rezervo reguliavimas. Infliaciniu laikotarpiu centrinis bankas didina privalomų banko atsargų normą ir taip mažina kreditui galimų išduoti lėšų skaičių. Tokia priemonė yra ypač veiksminga, kadangi rezervų didinimas tiesiogiai ir labai greitai sumažina skolinamų lėšų skaičių. Tačiau monetarinė politika turi ir trūkumų. Monetariniai instrumentai nepasiekia norimų rezultatų, jei vartotojų lūkesčiai yra geri. Esant teigiamiems lūkesčiams vartojimas bus didelis net ir didėjant palūkanų normai. Kitas monetarinės politikos ribojimas yra laiko lagas (uždelstas veikimas). Palūkanų normos poveikiui pasireikšti ir paveikti visuminę paklausą gali prireikti iki 18 mėnesių, todėl efektui pasirodžius bendra ekonomikos būklė jau gali reikalausti kitokių priemonių (Grant 2013). Taip pat monetariniai įrankiai turi mažai įtakos pasiūlos šokui sukeltai infliacijai.

2 pav.: JAV vyriausybės išlaidos ir infliacija (1960-2019m).

Pal kan normos ir Infliacijos ryšys JAV 1960–2019m.

Duomen šaltinis: FRED, $\text{cor}=0.782$

3 pav.: JAV vyriausybės išlaidų ir infliacijos ryšys (1960-2019m).

5 Kainų kontrolė

Kainų kontrolės mechanizmai naudoti dar antikoje, o ypač suklestėj Antrojo pasaulinio karo metu ir po jo. Kainų kontrolės tikslas - nustatyti maksimalias kainas gėrybėms taip užtikrinant stabilų kainų lygį ir apsaugojant labiausiai pažeidžiamus visuomenės sluoksnius. Kainų kontrolė yra geras įrankis, kai valstybėje, dėl gėrybių trūkumo, prasideda spekuliacijos ir suklesti juodoji rinka (Husain 2015). J.M.Keynes'as kainų reguliavimą laikė blogu įrankiu, kadangi jis trukdo pasiekti pusiausvyros ekonomikos tašką, o laisvai svyruojančių kainų sistema yra ypatingai svarbi kapitalizmui (Laguerodie and Vergara 2008). Prieš kainų kontrolę pasisako ir daugelis kitų ekonomistų, kadangi kainų kontrolė sutrukdo išteklių pasisiskirstymą, o kainų lubos sukelia prekių deficitą (Rockoff 1992) (nustačius mažesnę už pusiausvyros kainą pakyla paklausa, tačiau krenta pasiūla, todėl atsiranda prekės deficitas).

Literatūros sąrašas

- Ball, Laurence. 1994. "What Determines the Sacrifice Ratio?" In *Monetary Policy*, 155–93. The University of Chicago Press.
- Ball, Robert James. 2017. *Inflation and the Theory of Money*. Vol. 12. Transaction Publishers.
- Grant, Susan. 2013. *Cambridge International as and a Level Economics Revision Guide*. Cambridge University Press.
- Humphrey, Thomas M. 1981. "Keynes on Inflation." *FRB Richmond Economic Review* 67 (1): 3–13.
- Husain, SYED MUNIR. 2015. "ANTI-Inflation Policy."
- Ireland, Peter. 2014. "The Classical Theory of Inflation and Its Uses Today." *Retrieved on March 23: 2019*.
- Laguerodie, Stephanie, and Francisco Vergara. 2008. "The Theory of Price Controls: John Kenneth Galbraith's Contribution." *Review of Political Economy* 20 (4): 569–93.
- O'Connell, Joan. 2016. "On Keynes on Inflation and Unemployment." *The European Journal of the History of Economic Thought* 23 (1): 82–101.
- Rockoff, Hugh. 1992. *Price Controls*. Elgar.
- Sargent, Thomas J, and others. 1981. "Stopping Moderate Inflations: The Methods of Poincare and Thatcher."
- Supel, Thomas M, and others. 1980. "Supply-Side Tax Cuts: Will They Reduce Inflation?" *Quarterly Review*, no. Fall.
- Taylor, John B. 1982. "Union Wage Settlements During a Disinflation." National Bureau of Economic Research Cambridge, Mass., USA.
- Weidenaar, Dennis J. 1979. "Anti-Inflationary Policies: Alternative Approaches."